

आस्रव अधिकार

(५)

प्रतिज्ञा (दोहरा)

पाप पुत्रकी एकता, वरनी अगम^१ अनूप।
अब आस्रव अधिकार कछु, कहौं अध्यात्म रूप॥१॥

शब्दार्थ :-अगम=गहन. अनुप=उपमा रहित.

अर्थ :-पाप-पुण्यनी अकताना कथन अने अनुपम अधिकारनुं वर्णन कर्तुं, उवे आस्रव अधिकारनुं आध्यात्मिक रीते कांईक वर्णन करुं छुं. १.

सम्यग्ज्ञानने नमस्कार (सवैया अकश्रीसा)

जेते जगवासी जीव थावर जंगमरूप,
तेते निज बस करि राखे बल तोरिक्कैं।
महा अभिमानी ऐसौ आस्रव अगाध जोधा,
रोपि रन-थंभ ठाड़ौ भयौ मूछ मोरिक्कैं॥
आयौ तिहि थानक अचानक परम धाम,
ग्यान नाम सुभट सवायौ बल फोरिक्कैं।
आस्रव पछारयौ रन-थंभ तोरि डारयौ ताहि,
निरखि बनारसी नमत कर जोरिक्कैं॥२॥

शब्दार्थ :-थावर (स्थावर)=अकेन्द्रिय. जंगम=बे ईन्द्रिय वगेरे. अभिमानी=धमंडी.
अगाध=अपरिमित. रोपि=स्थापीने. रनथंभ=युद्धनो जंडो. थानक=स्थान. अचानक=अकस्मात्.
सुभट=योद्धो. डोरिक्कैं=जगृत करीने. निरभि=जोईने.

१. 'अगमरूप' अेवो पक्ष पाठ छे.

अथ महामदनिर्भरमन्थरं समररङ्गपरागतमास्रवम्।

अयमुदारगभीरमहोदयो जयति दुर्जयबोधधनुर्धरः॥१॥

અર્થ :-જેણે સંસારના બધા ત્રસ-સ્થાવર જીવોને શક્તિહીન કરીને પોતાને આધીન કર્યો છે એવા મહા અભિમાની આસ્રવરૂપ મહા યોદ્ધો મૂછ મરડીને લડાઈનો ઝંડો સ્થાપીને ઊભો થયો. એટલામાં ત્યાં અચાનક જ જ્ઞાન નામનો મહાયોદ્ધો સવાયુ બળ ઉત્પન્ન કરીને આવ્યો. તેણે આસ્રવને પછાડ્યો અને રણથંભ તોડી નાખ્યો. આવા જ્ઞાનરૂપી યોદ્ધાનો જોઈને પં. બનારસીદાસજી હાથ જોડીને નમસ્કાર કરે છે. ૨.

દ્રવ્યાસ્રવ, ભાવાસ્રવ અને સમ્યગ્જ્ઞાનનું લક્ષણ (સવૈયા તેવીસા)

દર્વિત આસ્રવ સો કહિએ જહં,
પુગ્ગલ જીવપ્રદેસ ગરાસૈ ।
ભાવિત આસ્રવ સો કહિએ જહં,
રાગ વિરોધ વિમોહ વિકાસૈ ॥
સમ્યક્ પદ્ધતિ સો કહિએ જહં,
દર્વિત ભાવિત આસ્રવ નાસૈ ।
ગ્યાન કલા પ્રગટૈ તિહિ થાનક,
અંતર બાહિર ઓર ન ભાસૈ ॥૩॥

શબ્દાર્થ :-દર્વિત આસ્રવ=પુદ્ગલ પરમાણુઓનું આગમન. ગરાસૈ=ઘેરી લે. ભાવિત આસ્રવ=દ્રવ્ય આસ્રવમાં કારણભૂત આત્માની વિભાવ પરિણતિ. પદ્ધતિ=ચાલ. ગ્યાન કલા=જ્ઞાનજ્યોતિ.

અર્થ :-આત્મપ્રદેશોમાં પુદ્ગલનું આગમન તે દ્રવ્યાસ્રવ છે, જીવના રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ પરિણામ ભાવાસ્રવ છે, દ્રવ્યાસ્રવ અને ભાવાસ્રવનો અભાવ આત્માનું સમ્યક્ સ્વરૂપ છે. જ્યાં જ્ઞાનકળા પ્રગટ થાય છે ત્યાં અંતરંગ અને બહિરંગમાં જ્ઞાન સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી. ૩.

ભાવો રાગદ્વેષમોહૈર્વિના યો જીવસ્ય સ્યાદ્ જ્ઞાનનિર્વૃત્ત એવ ।
રુચ્ઠન્ સર્વાન્ દ્રવ્યકર્માસ્રવૌઘાન્ એષોઽભાવઃ સર્વભાવાસ્રવાણામ્ ॥૨॥

ज्ञाता निरास्रवी छे. (चोपाध)

जो दरवास्रव रूप न होई।
जहं भावास्रव भाव न कोई॥
जाकी दसा ग्यानमय लहिए।
सो ग्यातार निरास्रव कहिए॥४॥

शब्दार्थ :-दसा=अवस्था, ग्यातार=ज्ञानी. निरास्रव=आस्रवरहित.

अर्थ :-जे द्रव्यास्रवरूप नथी छोता अने ज्यां भावास्रव भाव पशु नथी अने
जेनी अवस्था ज्ञानमय छे ते जे ज्ञानी आस्रवरहित कहेवाय छे. ४.

सभ्यज्ञानी निरास्रव रहे छे. (सवैया अेकत्रीसा)

जेते मनगोचर प्रगट-बुद्धि-पूरवक,
तिह परिनामनकी मतता हरतु है।
मनसौं अगोचर अबुद्धि-पूरवक भाव,
तिनके विनासिवेकौं उद्विम धरतु है॥
याही भांति पर परनतिकौ पतन करै,
मोखकौ जतन करै भौ-जल तरतु है।
ऐसे ग्यानवंत ते निरास्रव कहावैं सदा,
जिन्हिकौ सुजस सुवितच्छन करतु है॥५॥

शब्दार्थ :-मनगोचर=ज्यांसुधी मन पडोये त्यां सुधी. मनसौं अगोचर=ज्यां मन पडोये

भावास्रवाभावमयं प्रपन्नो द्रव्यास्रवेभ्यः स्वत एव भिन्नः।

ज्ञानी सदा ज्ञानमयैकभावो निरास्रवो ज्ञायक एक एव॥३॥

सन्यस्यन्निजबुद्धिपूर्वमनिशं रागं समग्रं स्वयं
वारंवारमबुद्धिपूर्वमपि तं जेतुं स्वशक्तिं स्पृशन्।
उच्छिन्दन् परवृत्तिमेव सकलां ज्ञानस्य पूर्णो भवन्
नात्मा नित्यनिरास्रवो भवति हि ज्ञानी यदा स्यात्तदा॥४॥

શકતું નથી તે ઉદ્દિમ=ઉદ્ધોગ પતન=નાશ. જતન=ઉપાય. ભૌ-જળ (ભવજળ)=સંસારસાગર. સુવિચ્છન=પંડિત.

અર્થ :-જેમને મન જાણી શકે એવા બુદ્ધિગમ્ય અશુદ્ધ પરિણામોમાં આત્મબુદ્ધિ કરતો નથી અને મનને અગોચર અર્થાત્ બુદ્ધિગમ્ય ન હોય એવા અશુદ્ધભાવ ન થવા દેવામાં સાવધાન રહે છે; એ રીતે પર પરિણાતિનો નાશ કરીને અને મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયત્ન કરીને જે સંસાર-સાગરને તરે છે તે સમ્યગ્જ્ઞાની નિરાસ્રવી કહેવાય છે. તેમની વિદ્વાનો સદા પ્રશંસા કરે છે.

ભાવાર્થ :-વર્તમાનકાળના અશુદ્ધ પરિણામોમાં આત્મબુદ્ધિ કરતા નથી અને ભૂતકાળમાં થયેલા રાગાદિ પરિણામોને પોતાના માનતા નથી અથવા આગામી કાળમાં થવાવાળા વિભાવ મારા નથી એવું શ્રદ્ધાન હોવાથી જ્ઞાની જીવ સદા નિરાસ્રવ રહે છે. ૫.

શિષ્યનો પ્રશ્ન (સવૈયા તેવીસા)

જ્યૌં જગમૈં વિચરૈં મતિમંદ,
 સુછંદ સદા વરતૈ બુધ તૈસો ।
 ચંચલ ચિત્ત અસંજિત વૈન,
 સરીર-સનેહ જથાવત જૈસૌ ॥
 ભોગ સંજોગ પરિગ્રહ સંગ્રહ,
 મોહ વિલાસ કરૈ જહં એસો ।
 પૂછત સિષ્ય આચારજસૌં યહ,
 સમ્યકવંત નિરાસ્રવ કૈસો ॥૬॥

શબ્દાર્થ :-વિચરૈ=વર્તન કરે. સુછંદ (સ્વચ્છન્દ)=મનમાન્યું. બુધ=જ્ઞાની. વૈન=વચન. સનેહ(સ્નેહ)=પ્રેમ. સંગ્રહ=એકઠું કરવું.

અર્થ :-શિષ્ય ગુરુને પ્રશ્ન કરે છે કે હે સ્વામી ! સંસારમાં જેવી રીતે

સર્વસ્યામેવ જીવન્ત્યાં દ્રવ્યપ્રત્યયસન્તતૌ ।

કુતો નિરાસ્રવો જ્ઞાની નિત્યમેવેતિ ચેન્મતિઃ ॥૫॥

મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ સ્વતંત્રપણે વર્તે છે તેવી જ પ્રવૃત્તિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવની પણ હમેશાં રહે છે—બંનેને ચિત્તની ચંચળતા, અસંયત વચન, શરીરનો સ્નેહ, ભોગનો સંયોગ, પરિગ્રહનો સંયય અને મોહનો વિકાસ એકસરખો હોય છે, તો પછી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ક્યા કારણે આસ્રવરહિત છે ? દ.

શિષ્યની શંકાનું સમાધાન (સવૈયા એકત્રીસા)

પૂરવ અવસ્થા જે કરમ-બંધ કીને અવ,
 તેઈ ઉદૈ આઙ નાના ભાંતિ રસ દેત હૈં ।
 કેઈ સુભ સાતા કેઈ અસુભ અસાતારૂપ,
 દુહસૌં ન રાગ ન વિરોધ સમચેત હૈં ॥
 જથાજોગ ક્રિયા કરૈં ફલકી ન ઇચ્છા ધૈં,
 જીવન-મુક્તિકો બિરદ ગહિ લેત હૈં ।
 યાતૈં ગ્યાનવંતકૌં ન આસ્રવ કહત કોઝ,
 મુદ્ધતાસૌં ન્યારે ભણ સુદ્ધતા સમેત હૈં ॥૭॥

શબ્દાર્થ :—અવસ્થા=પર્યાય, જથાજોગ=જેવું જોઈએ તેવું. પોતાના પદને યોગ્ય સમચેત=સમતાભાવ. બિરદ=યશ. સુદ્ધતા=મિથ્યાત્વ. સમેત=સહિત. દ.

અર્થ :—પૂર્વકાળમાં અજ્ઞાન અવસ્થામાં જે કર્મ બાંધ્યાં હતાં તે હવે ઉદયમાં આવીને ફળ આપે છે, તેમાં અનેક તો શુભ છે જે સુખદાય છે અને અનેક અશુભ છે જે દુઃખદાયક છે; ત્યાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ આ બંને પ્રકારના કર્મોદયમાં હર્ષ-વિષાદ કરતા નથી—સમતાભાવ રાખે છે. તેઓ પોતાના પદને યોગ્ય ક્રિયા કરે છે, પણ તેના ફળની આશા નથી કરતા, સંસારી હોવા છતાં પણ મુક્ત કહેવાય છે, કારણ કે

વિજહતિ ન હિ સત્તાં પ્રત્યયાઃ પૂર્વબદ્ધાઃ
 સમયમનુસરન્તો યદ્યપિ દ્રવ્યરૂપાઃ ।
 તદપિ સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસા-
 દવતરતિ ન જાતુ જ્ઞાનિનઃ કર્મબન્ધઃ ॥૬॥

સિદ્ધોની જેમ દેહ આદિથી અલિપ્ત છે, તેઓ મિથ્યાત્વથી રહિત અનુભવ સહિત છે, તેથી જ્ઞાનીઓને કોઈ આસ્રવ સહિત કહેતું નથી. ૭.

રાગ-દ્વેષ-મોહ અને જ્ઞાનનું લક્ષણ
(દોહરા)

જો હિતભાવ સુ રાગ હૈ, અનહિતભાવ વિરોધ।
ભ્રામિક ભાવ વિમોહ હૈ, નિરમલ ભાવ સુ બોધ ॥૮॥

શબ્દાર્થ :-ભ્રામિક=પર દ્રવ્યમાં અહંબુદ્ધિ. નિર્મળ=વિકાર રહિત. બોધ=જ્ઞાન.

અર્થ :-પ્રેમનો ભાવ રાગ, ઘૃણાનો ભાવ દ્વેષ, પરદ્રવ્યમાં અહંબુદ્ધિનો ભાવ મોહ અને ત્રણેથી રહિત નિર્વિકારભાવ સમ્યગ્જ્ઞાન છે. ૮.

રાગ-દ્વેષ-મોહ જ આસ્રવ છે.
(દોહરા)

રાગ વિરોધ વિમોહ મલ, ઈઈ આસ્રવમૂલ।
ઈઈ કરમ બઢાઈકૈ, કરૈ ધરમકી ભૂલ ॥૯॥

અર્થ :-રાગ-દ્વેષ-મોહ એ ત્રણે આત્માના વિકાર છે, આસ્રવનાં કારણ છે અને કર્મબંધ કરીને આત્માનું સ્વરૂપ ભુલાવનાર છે. ૯.

સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ નિરાસ્રવ છે.
(દોહરા)

જહાં ન રાગાદિક દસા, સો સમ્યક પરિનામ।
યાતૈં સમ્યકવંતકૌ, કહ્યૌ નિરાસ્રવ નામ ॥૧૦॥

અર્થ :-જ્યાં રાગ-દ્વેષ-મોહ નથી તે સમ્યક્ત્વભાવ છે, તેથી જ સમ્યગ્દષ્ટિને આસ્રવરહિત કહ્યો છે. ૧૦.

રાગદ્વેષવિમોહાનાં જ્ઞાનિનો યદસમ્ભવઃ।
તત એવ ન બન્ધોઽસ્ય તે હિ બન્ધસ્ય કારણમ્ ॥૭॥

निराप्तवी ञुवोनो आनंद
(सवैया अेकत्रीसा)

जे केई निकटभव्यरासी जगवासी जीव,
मिथ्यामत भेदि ग्यानभाव परिनए हैं।
जिन्हिकी सुदृष्टिमें न राग द्वेष मोह कहूं,
विमल विलोकनिमें तीनों जीति लए हैं॥
तजि परमाद घट सोधि जे निरोधि जोग,
सुद्ध उपयोगकी दसामें मिलि गए हैं।
तेई बंधपद्धति विदारि परसंग डारि,
आपमें मगन हैकै आपरूप भए हैं॥११॥

शब्दार्थः—सुदृष्टि=सायुं श्रद्धान. विमल=उज्ज्वल. विलोकनि=श्रद्धान. परमाद=असावधानी. घट=हृदय. सोधि=शुद्ध करीने. सुद्ध उपयोग=वीतरागपरिणति. विदारि=दूर करीने.

अर्थ :-जे कोई निकट भव्यराशि संसारी जेव मिथ्यात्व छोडीने सम्यग्भाव ग्रहण करे छे, जेभणो निर्मल श्रद्धानथी राग-द्वेष-मोह त्रणोने जती लीधा छे अने जे प्रमादने दूर करी, चित्तने शुद्ध करी, योगोनो निग्रह करी शुद्ध उपयोगमां लीन थई जाय छे, ते जे बंध-परंपरानो नाश करीने, परवस्तुनो संबंध छोडीने, पोताना रूपमां मग्न थईने निजस्वरूपने प्राप्त थाय छे अर्थात् सिद्ध थाय छे. ११.

अध्यास्य शुद्धनयमुद्धतबोधचिह्न-
मैकाग्र्यमेव कलयन्ति सदैव ये ते।
रागादिमुक्तमनसः सततं भवन्तः
पश्यन्ति बन्धविधुरं समयस्य सारम्॥८॥

उपशम अने क्षयोपशम भावोनी अस्थिरता (सवैया अेकत्रीसा)
 जेते जीव पंडित खयोपसमी उपसमी,
 तिन्हकी अवस्था ज्यों लुहारकी संडासी है।
 खिन आगमांहि खिन पानीमांहि तैसें एऊ,
 खिनमें मिथ्यात खिन ग्यानकला भासी है॥
 जौलों ग्यान रहै तौलों सिथिल चरन मोह,
 जैसें कीले नागकी सकति गति नासी है।
 आवत मिथ्यात तब नानारूप बंध करै,
 ज्यों उकीले नागकी सकति परगासी है॥१२॥

शब्दार्थ :-पंडित=सम्यग्दृष्टि. खयोपसमी=क्षयोपशम सम्यग्दृष्टि. उपसमी=उपशम सम्यग्दृष्टि. अेउ=ते. भिन (क्षण)=अहीं क्षणनो अर्थ अंतमुद्धूत छे. सिथिल=नभणा. कीले=मंत्र अथवा जडीबुड्डीथी बांधी राभेला. नाग=सर्प. उकीले=मंत्रबंधनथी मुक्त. सकति(शक्ति)=भण परगासी (प्रकाशी)=प्रगट करी.

अर्थ :-जेवी रीते लुहारनी साणसी कोईवार अग्निमां तपेली अने कोईवार पाणीमां ढंडी डोय छे, तेवी ज रीते क्षायोपशमिक अने औपशमिक सम्यग्दृष्टि जवोनी दशा छे अर्थात् कोईवार मिथ्यात्वभाव प्रगट थाय छे अने कोईवार ज्ञाननी ज्योति उगमगे छे. जयां सुधी ज्ञान रडे छे त्यां सुधी यारित्रमोडनीयनी शक्ति अने गति मंत्रथी बांधेल सापनी जेम सिथिल रडे छे अने ज्यारे मिथ्यात्व रस आपे छे त्यारे ते मंत्रना बंधनथी मुक्त सापनी प्रगट थयेली शक्ति अने गतिनी जेम अनंत कर्मोनी बंध वधारे छे.

विशेष :-^१उपशम सम्यक्त्वनो उत्कृष्ट अने जघन्य काण अंतमुद्धूत छे अने

१ अनंतानुबंधीनी यार अने दर्शनमोडनीयनी त्रण, अे सात प्रकृतिओनी उपशम थवाथी उपशमसम्यक्त्व थाय छे.

प्रच्युत्य शुद्धनयतः पुनरेव ये तु

रागादियोगमुपयान्ति विमुक्तबोधाः।

ते कर्मबन्धमिह विभ्रति पूर्वबद्ध-

द्रव्यास्रवैः कृतविचित्रविकल्पजालम् ॥१॥

૨ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ ૩છાસઠ સાગર અને જઘન્ય કાળ અંતર્મુહૂર્ત છે. આ બન્ને સમ્યક્ત્વ નિયમથી નષ્ટ થાય જ છે તેથી જ્યાં સુધી સમ્યક્ત્વભાવ રહે છે ત્યાં સુધી આત્મા એક વિલક્ષણ શાંતિ અને આનંદનો અનુભવ કરે છે અને જ્યારે સમ્યક્ત્વભાવ નાશ પામવાથી મિથ્યાત્વનો ઉદય થાય છે ત્યારે આત્મા પોતાના સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થઈને કર્મ-પરંપરા વધારે છે. ૧૨.

અશુદ્ધનયથી બંધ અને શુદ્ધનયથી મોક્ષ છે. (દોહરા)

यह निचोर या ग्रंथकौ, यहै परम रसपोख।

तजै सुद्धनय बंध है, गहै सुद्धनय मोख॥१३॥

શબ્દાર્થ :-નિચોર=સાર. પોખ=પોષક. ગહે=ગ્રહણ કરવાથી. મોખ=મોક્ષ.

અર્થ :-આ શાસ્ત્રમાં સાર વાત એ જ છે અને એ જ પરમ તત્ત્વની પોષક છે કે શુદ્ધનયની રીત છોડવાથી બંધ અને શુદ્ધનયની રીત ગ્રહણ કરવાથી મોક્ષ થાય છે. ૧૩.

જીવની બાહ્ય અને અંતરંગ અવસ્થા (સવૈયા એકત્રીસા)

करमके चक्रमैं फिरत जगवासी जीव,

है रह्यौ बहिरमुख व्यापत विषमता।

अंतर सुमति आई विमल बड़ाई पाई, ૬૧૦૬.

पुद्गलसौं प्रीति टूटी छूटी माया ममता॥

૨ અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને મિથ્યાત્વ તથા સમ્યક્ મિથ્યાત્વ એ છ પ્રકૃતિઓનો અનુદય અને સમ્યક્ પ્રકૃતિનો ઉદય રહેતાં ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ થાય છે.

૩ અનંત સંસારની અપેક્ષાએ આ કાળ પણ થોડો છે.

इदमेवात्र तात्पर्यं हेयः शुद्धनयो न हि।

नास्ति बन्धस्तदत्यागात्तत्यागाद्वन्ध एव हि॥१०॥

धीरोदारमहिम्ननादिनिधने बोधे निबध्नन् न्धृतिं

त्याज्यः शुद्धनयो न जातु कृतिभिः सर्वकषः कर्मणाम्।

तत्रस्थाः स्वमरीचिचक्रमचिरात्संहत्य निर्यद्बहिः

पूर्णं ज्ञानघनौघमेकमचलं पश्यन्ति शान्तं महः॥११॥

सुद्धनै निवास कीनौ अनुभौ अभ्यास लीनौ,
भ्रमभाव छांडि दीनौ भीनी चित्त समता।
अनादि अनंत अविकल्प अचल ऐसौ,
पद अवलंबि अवलोकै राम रमता ॥१४॥

शब्दार्थ :- बहिरुभुज=शरीर. विषय-भोग आदि बाह्य वस्तुओनो ग्राहक.
विषमता=अशुद्धता. सुमति=सम्यग्ज्ञान. भीनौ=कीन.

अर्थ :-संसारी जेव कर्मना यक्करमां भटकतो मिथ्यादृष्टि थई रह्यो छे अने तेने अशुद्धताअे घेरी लीधो छे. ज्यारे अंतरंगमां ज्ञान उपज्युं, निर्मल प्रभुता प्राप्त थई, शरीर आदिथी स्नेह छूट्यो, राग-द्वेष-मोह छूट्या, समतारसनो स्वाद भण्यो, शुद्धनयनो सहारो लीधो, अनुभवनो अभ्यास थयो, पर्यायमां अहंभुद्धि नाश पाभीत्यारे पोताना आत्माना अनादि, अनंत, निर्विकल्प, नित्यपदनुं अवलंबन करीने आत्मस्वरूपने देखे छे. १४.

शुद्ध आत्मा व सम्यग्दर्शन छे. (सवैया अेकत्रीसा)

जाके परगासमें न दीसैं राग द्वेष मोह,
आस्रव मिटत नहि बंधकौ तरस है।
तिहूं काल जामैं प्रतिबिंबित अनंतरूप,
आपहू अनंत सत्ता नंततैं सरस है ॥
भावश्रुत ग्यान परवान जो विचारि वस्तु,
अनुभौ करै न जहाँ वानीकौ परस है।
अतुल अखंड अविचल अविनासी धाम,
चिदानंद नाम ऐसौ सम्यक् दरस है ॥१५॥

रागादीनां झगिति विगमात्सर्वतोऽप्यास्रवाणां

नित्योद्योतं किमपि परमं वस्तु सम्यश्यतोऽन्तः।

स्फारस्फारैः स्वरसविसरैः प्लावयत्सर्वभावा-

नालोकान्तादचलमतुलं ज्ञानमुन्मग्नमेतत् ॥१२॥

શબ્દાર્થ :-પરગાસ=પ્રકાશ. તરસ (ત્રાસ)=કષ્ટ. પ્રતિબિંબિત=ઝળકે છે. વાની=વચન. પરસ=પ્રવેશ-પહોંચ. અનુલ=અનુપમ.

અર્થ :-જેના પ્રકાશમાં રાગ-દ્વેષ-મોહ રહેતા નથી, આસ્રવનો અભાવ થાય છે. બંધનો ત્રાસ મટી જાય છે, જેમાં સમસ્ત પદાર્થોના ત્રિકાળવર્તી અનંતગુણ-પર્યાય ઝળકે છે અને જે પોતે સ્વયં અનંતાનંત ગુણપર્યાયોની સત્તા સહિત છે, એવો અનુપમ, અખંડ, અચળ, નિત્ય, જ્ઞાનનું નિધાન ચિદાનંદ જ સમ્યગ્દર્શન છે. ભાવશ્રુતજ્ઞાન-પ્રમાણથી પદાર્થનો વિચાર કરવામાં આવે તો તે અનુભવગમ્ય છે અને દ્રવ્યશ્રુત અર્થાત્ શબ્દશાસ્ત્રથી વિચારવામાં આવે તો વચનથી કહી શકાતું નથી. ૧૫.

એ પ્રમાણે આસ્રવ અધિકાર પૂર્ણ થયો. ૫.

પાંચમા અધિકારનો સાર

રાગ-દ્વેષ-મોહ તો ભાવાસ્રવ છે અને અશુદ્ધ આત્મા દ્વારા કાર્મણવર્ગણારૂપ પુદ્ગલપ્રદેશોનું આકર્ષિત થવું તે દ્રવ્યાસ્રવ છે. આ દ્રવ્યાસ્રવ અને ભાવાસ્રવથી રહિત સમ્યગ્જ્ઞાન છે. સમ્યગ્દર્શનનો ઉદય થતાં જ જીવનું વર્તમાન જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે, આ સમ્યગ્જ્ઞાનની દશામાં આસ્રવનો અભાવ છે. સમ્યગ્જ્ઞાની અવ્રતી પણ કેમ ન હોય, તોપણ તેમને આસ્રવ નથી થતો, એનું કારણ એ છે કે અંતરંગમાં સમ્યગ્દર્શનનો ઉદય થવાથી તેઓ શરીર આદિમાં અહંબુદ્ધિ રાખતા નથી અને વિષય આદિમાં તલ્લીન થતાં નથી જોકે બાહ્યદૃષ્ટિથી લોકોના જોવામાં મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો અને અવ્રતી સમ્યગ્દૃષ્ટિઓના વિષય-ભોગ, પરિગ્રહ—સંગ્રહ આદિની પ્રવૃત્તિ એકસરખી દેખાય છે પરંતુ બન્નેના પરિણામોમાં મોટો તફાવત હોય છે, અજ્ઞાનીઓની શુભ-અશુભ ક્રિયા ફળની અભિલાષા સહિત હોય છે અને જ્ઞાની જીવોની શુભાશુભ ક્રિયા ફળની અભિલાષાથી રહિત હોય છે, તેથી અજ્ઞાનીઓની ક્રિયા આસ્રવનું કારણ અને જ્ઞાનીઓની ક્રિયા નિર્જરાનું કારણ થાય છે. જ્ઞાન-વૈરાગ્યનો એવો જ મહિમા છે. જેવી રીતે રોગી અભિરુચિ ન હોવા છતાં પણ ઔષધિનું સેવન કરે છે અને ઘણા લોકો શોખ માટે શરબત, મુરબ્બા વગેરે ચાખે છે, તેવી જ રીતે જ્ઞાનીઓના ઉદયની બળજોરીથી આસક્તિ રહિત ભોગવેલ ભોગોમાં અને મોજ માટે ગૃહિ-સહિત અજ્ઞાનીઓના ભોગોમાં મોટો તફાવત છે.

આસ્રવનું થવું તેરમા ગુણસ્થાન સુધી યોગોની પ્રવૃત્તિ હોવાથી રહે છે અને યોથા ગુણસ્થાનમાં તો સિત્તેર પ્રકૃતિઓનો બંધ કહ્યો છે, વળી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને અવ્રતની દશામાં જે નિરાસ્રવ કહ્યા છે તેનો અભિપ્રાય એ છે કે અનંત સંસારનું મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ અને તેની સાથે અનુબંધ કરનારી અનંતાનુબંધી ચોકડીનો ઉદય સમ્યક્ત્વની દશામાં રહેતો નથી તેથી મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી જનિત એકતાળીસ પ્રકૃતિઓનો તો સંવર જ રહે છે, બાકીની પ્રકૃતિઓનો બહુ જ ઓછા અનુભાગ અથવા સ્થિતિવાળો બંધ થાય છે અને ગુણશ્રેણિ નિર્જરા શરૂ થાય છે તેથી અજ્ઞાનીના સિત્તેર કોડાકોડી સાગર-પ્રમાણ અને તીવ્રતમ અનુભાગની સામે જ્ઞાનીનો આ બંધ કોઈ ગણતરીમાં નથી, તેથી જ્ઞાનીઓને નિરાસ્રવ કહ્યા છે. વાસ્તવમાં મિથ્યાત્વ જ આસ્રવ છે અને તે સમ્યક્ત્વના ઉદયમાં નથી રહેતું. આસ્રવ વિભાવ-પરિણતિ છે, પુદ્ગલમય છે, પુદ્ગલજનિત છે, આત્માનો નિજ-સ્વભાવ નથી, એમ જાણીને જ્ઞાનીઓ પોતાના સ્વરૂપમાં વિશ્રામ લે છે અને અતુલ, અખંડ, અવિચળ, અવિનાશી, ચિદાનંદરૂપ સમ્યગ્દર્શનને નિર્મળ કરે છે.

૩૩

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ

